

UDC 378.147:37.016:656.61

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-106-0-14>

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МОРСЬКИХ ФАХІВЦІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

FORMATION OF MORAL AND ETHICAL QUALITIES OF MARINE SPECIALISTS IN THE PROCESS OF STUDYING SOCIO-HUMANITIES

Antonina Liashkevych

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Social Sciences
and Humanities and Innovative Pedagogy of the
Kherson State Maritime Academy
e-mail: antonina26.72@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0802-6489>

Mariana Babyshena

PhD in Pedagogy, Associate Professor of the
Department of Social Sciences and Humanities
and Innovative Pedagogy of the
Kherson State Maritime Academy
e-mail: babyshena.maryana@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7195-7246>

Svitlana Misievych

Lecturer of the Department of Social Sciences and
Humanities and Innovative Pedagogy of the
Kherson State Maritime Academy
e-mail: sv.misevich@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1051-4908>

Annotation. The article substantiates the moral and ethical qualities of future maritime specialists as components of professional training of applicants for higher education in the specialty “River and Maritime Transport” in the process of studying social sciences and humanities. The concepts of “morality”, “ethics”, “moral and ethical qualities” are revealed. It is proved that morality is the subject of ethics. It is emphasized that the moral and ethical qualities of the individual are the basis for the formation of the individual not only in society but also in professional activities. It is emphasized that in the formation of moral and ethical qualities of the individual, it is important to teach the disciplines of the humanities, based on the theory of competency-based approach to learning; formation of professional competence in higher education institutions; development of pedagogical technologies of higher school; basic provisions on the unity of self-consciousness, consciousness and activity; theories of gradual formation of mental actions; principles of using e-learning, multimedia and other interactive learning tools and technologies in the learning process; theoretical principles of pedagogical control of knowledge; substantiation of the principles of selection and construction of educational material. The general competence skills of future specialists are emphasized, covering the following competencies: general scientific, social-personal, instrumental, systemic. It is shown that the discipline “Philosophy” is built not only on a historiosophical basis and, taking into account the requirements of the multicultural world and the peculiarities of the profession, future specialists of river and sea transport are prepared for integration into the intercultural environment, nurturing humanistic worldview values, tolerant attitude towards “others” in the professional environment. It is shown that in the process of studying the discipline “Ukrainian language (for professional purposes)” higher education students must learn to properly use different language tools in accordance with communicative intentions; to express thoughts accurately for successful solution of problems and tasks in professional activity; perceive, reproduce, highlight the main of the documents with which they work. It is emphasized that the development and improvement of skills of speech activity and communication culture of future foreign applicants for higher education in the classes “Ukrainian as a foreign language”, contribute to the following types of work: creating dialogues, working in groups, pair work, role-playing games, working with text. Participation in these types of work will help future foreign professionals to adapt to the new learning environment and acquire the skills of casual interpersonal communication.

Key words: moral and ethical qualities, morality, ethics, river and sea transport, marine specialists, professional training of higher education.

Вступ. На сучасному етапі розвитку Української держави, спираючись на європейський та міжнародний досвід, провідні сфери життя суспільства мають переймати найбільші позитивні досягнення. Царина освіти, що відповідає за навчання і виховання прийдешніх поколінь, має бути на “передовій”.

Саме від того, на скільки якісною та повною буде освіта, залежать майбутні успіхи країни в економіці, політиці та в науці.

Беззаперечно актуальною сьогодні є теза С. Сисоевої, яка зазначає, що освіта як соціальне й культурне явище, є атрибутом людства, невід'ємним його супутником у поступальному русі еволюційного розвитку. Освіта спрямовує життя суспільства, перетворюючи його із "суспільство сьогодні" на "суспільство завтра"; формує нове мислення, нове бачення сенсу життя [5, с. 22-29]. Відповідно до Закону України "Про вищу освіту", ключова дефініція "вища освіта" визначається як "...сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти ...у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти" [4]. Формування морально-етичних якостей особистості, світоглядних громадянських якостей, інших ключових цінностей у закладах вищої освіти, визначених Законами України та іншими нормативно-правовими документами, – компетенція соціально-гуманітарних дисциплін у вишах.

Мета даної роботи полягає в обґрунтуванні морально-етичних якостей майбутніх морських фахівців як складової професійної підготовки здобувачів вищої освіти зі спеціальності "Річковий та морський транспорт" у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін.

Дискусія серед науковців стосовно соціально-гуманітарних наук та їх ролі у формуванні професійного світогляду фахівців технічних спеціальностей є досить жвавою. Необхідність "гуманітаризації" технічної освіти у своїх роботах аргументують такі науковці як Т. Шевчук, Г. Васянович, І. Зязюн, С. Сисоева, О. Олійник тощо. Роботи зазначених науковців заслуговують на увагу з метою осмислення досліджуваної проблеми. У сучасному науковому дискурсі має місце дослідження формування морально-етичних якостей як складової професійної підготовки таких науковців як Ю. Юшкевич, А. Фурман, Т. Глушман та інші.

Результати обговорення. Проводячи дослідження, нами було визначено, що його основу складає теоретико-методологічна база. Ми виявили, що для повного розкриття дефініції "морально-етичні якості", перш за все варто визначити зміст основних понять: "мораль", "етика".

У сучасному науковому дискурсі мораль та етика – окремі поняття, а ось у первинному значенні вони мали один і той же смисл. Але з часом, у процесі розвитку культури, ці терміни починають набувати різного змісту: етику вже

визначають як відповідну галузь знання, науку, а мораль стає предметом її вивчення [11, с. 154].

У Великому тлумачному словнику української мови поняття “мораль” трактується як “система норм і приписів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства...”, в свою чергу етика постає як “наука про мораль її походження, роль в особистому та суспільному житті людей” або “норми поведінки, сукупність моральних правил якого-небудь класу, суспільної організації, професії та ін.” [2] Отже, мораль можемо визначити предметом вивчення етики, але в той же час це поняття є більш ширшим за поняття “етика”. Мораль – це загальні усталені історичні норми співіснування в суспільстві, а етика, у свою чергу, певні норми конкретної поведінки з метою співіснування в певній соціальній групі, і мірилом та основою якої є мораль.

Безперечно, центральним поняттям нашого дослідження є “морально-етичні якості”. Ця категорія стає основою досліджень багатьох як українських, так і закордонних учених, які представляють різні галузі знань: філософія, педагогіка, соціологія тощо.

Поняття “морально-етичні якості” за своєю структурою є досить складним. Уніфікованого підходу щодо визначення даної категорії в сучасному науковому дискурсі не існує, відносно того чи іншого об’єкту дана категорія розуміється по-різному. Поняття “якості” детермінує поняття “цінності”, як вектори особистості, що визначають траєкторію руху, в тому числі й професійного. Спробуємо простежити розуміння зазначених категорій сучасними науковцями.

Погоджуємося з А. Фурманом, що “...за своєю природою морально-етичні цінності є соціально-історичним надбанням і відіграють роль засобу долучення особи до соціального повсякдення, до його культурних форм і кодів” [10, с. 99]. Тобто морально-етичні цінності – це детермінована основа співіснування в суспільстві.

Моральні якості як складову професійної культури у своїй роботі визначає Т. Глушман, наголошуючи на тому, що до структури моральних якостей щонайменше входять: патріотизм, національна свідомість, державницька позиція, порядність, почуття обов’язку, людяність, чесність, повага гідності іншої людини, доброзичливість, громадська позиція та інші морально-вольові якості [3, с. 103–110]

Як бачимо, морально-етичні якості особистості складають основу становлення особистості не лише в суспільстві, а й у професійній діяльності. Ми не можемо говорити про великий успіх у будь-якій професії особистості, що не має “успіху” в спілкуванні з людьми, не має навичок елементарного “ввічливого” співіснування в соціумі.

Україна є морською державою, це детерміновано географічно, історично та закріплено нормативно-правовими документами, зокрема пріоритети розвитку України, як морської держави визначено в Постанові Кабінету Міністрів України від 07 жовтня 2009 року № 1307 “Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року”. Розвиток морської української освіти є пріоритетним у подальшому становленні України як могутньої морської держави. Саме тому є важливим питання щодо удосконалення якості морської освіти в Україні.

Особливістю підготовки фахівців річкового та морського транспорту є закладена система взаємодії пріоритетних напрямків у розвитку освіти та тенденції розвитку морської справи у світі. Визначені пріоритетні напрямки зазначені не лише в нормативно-правових документах Міністерства освіти і науки України, а й у Міжнародній морській організації, що є спеціалізованою установою ООН [5, с. 263]. Поряд із професійними вимогами до фахівців річкового та морського транспорту існує певний ряд загальних вимог до цілісної особистості, яка є складовою сучасного постіндустріального світу. Зокрема, стверджуючи про дані вимоги, ми посилаємося не лише на нормативно-правові документи Міністерства освіти і науки України, а й, наприклад, на IMO RESOLUTION A.850(20), де визначено пріоритети, принципи та цілі Міжнародної морської організації, і акцентовано увагу на таких категоріях як повага, індивідуальні особливості, культурні фактори, ефективна комунікація в екіпажах тощо [12].

У формуванні морально-етичних якостей особистості важливе значення має викладання дисциплін гуманітарного циклу, що ґрунтується на теорії компетентнісно-орієнтованого підходу до навчання; формування професійної компетентності в закладах вищої освіти; розвитку педагогічних технологій вищої школи; основних положеннях про єдність самосвідомості, свідомості та діяльності; теорії поетапного формування розумових дій; принципів використання e-learning (система дистанційного навчання за допомогою комп'ютера: за своєю суттю, вона є знайомою всім як самоучитель, але в більш просунутому варіанті, здобувач вивчає інформацію і проходить тест із вивченої теми), мультимедійних та інших інтерактивних засобів навчання та технологій у навчальному процесі; теоретичних засад педагогічного контролю знань; обґрунтування принципів добору і конструювання навчального матеріалу.

Професійна підготовка майбутніх фахівців морської галузі здійснюється відповідно до вимог ІМО. Метою типових курсів ІМО є сприяння морським закладам освіти та викладачам в організації та впровадженні

нових навчальних дисциплін або в підвищенні, оновленні та доповненні існуючих навчальних матеріалів, де може, таким чином, бути поліпшено якість і ефективність навчального процесу. Тим самим, це сприяє більш ефективному формуванню не тільки суто професійно спрямованих компетенцій морського фахівця, але й формуванню загальних. Пріоритетне місце у процесі формування загальних компетенцій посідають дисципліни гуманітарного циклу.

В основу загальних компетенцій лягли вимоги національних нормативних документів вищої школи, а також світовий досвід у цій галузі, зокрема акумульований в проєкті "Тьюнінг". Загальні компетентнісні вміння майбутніх фахівців охоплюють такі компетенції: загальнонаукові (базові уявлення про основи галузей, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності), соціально-особистісні (здатність до критики та самокритики, взаємодія в команді, міжособистісні навички та вміння, здатність працювати в міжнародному середовищі), інструментальні (здатність до аналізу і синтезу, базові загальні знання, засвоєння основ базових знань із професії, усне і писемне спілкування рідною мовою, знання другої мови, елементарні комп'ютерні навички, розв'язання проблем, прийняття рішень) та системні (уміння застосувати знання на практиці, здатність пристосовуватися до нових ситуацій, розуміння культури та звичаїв інших країн, лідерські якості, здатність працювати самостійно, турбота про якість) [8, с. 5-12]. Саме складові цих компетенцій є необхідними для формування загальноосвітньої, культурної і морально-вихованої особистості майбутнього фахівця морської галузі.

Кожний із нас усвідомлює, що дисципліни гуманітарного циклу становлять фундаментальну основу засвоєння багатьох інших дисциплін професійного спрямування.

Професійна спрямованість пов'язана з морально-етичними потребами, переконаннями, поглядами, ідеалами та почуттями моряка, що складають основу його свідомості. У процесі виконання своїх обов'язків фахівець річкового та морського транспорту має бути законослухняним, дисциплінованим, дотримуватися вимог усіх нормативних документів, що обумовлюють його професійну діяльність. А достатній рівень психолого-педагогічної підготовки дозволяє моряку бути толерантним, комунікабельним, вимогливим, ввічливим і тактовним по відношенню до кожного члена суднового екіпажу. Ці та інші компетенції впливають на становлення та розвиток особистості

майбутнього фахівця морської галузі, що формуються в процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

На прикладі навчальних дисциплін, які входять до нормативної частини циклу загальної підготовки фахівців річкового транспорту в Херсонській державній морській академії, а саме: “Філософія”, “Українська мова (за професійними спрямуванням)” та “Українська мова як іноземна” для іноземних здобувачів проаналізуємо формування морально-етичних якостей у процесі їх викладання.

Навчальна дисципліна “Філософія” є частиною нормативної підготовки майбутніх фахівців річкового та морського транспорту, та, відповідно, є обов’язковою до вивчення. Дуже важливим аспектом є те, що викладання даної дисципліни для здобувачів спеціальності “Річковий та морський транспорт” забезпечується з урахуванням міждисциплінарної інтеграції з метою практичного застосування набутих компетентностей у професійній діяльності.

Навчальна дисципліна “Філософія” будується не лише на історіософічній основі, як у більшості класичних варіантах. Ураховуючи вимоги мультикультурного світу та особливості професії, майбутніх фахівців річкового та морського транспорту готують до інтеграції в міжкультурне середовище, виховуючи гуманістичні світоглядні цінності, толерантне ставлення до “інших” в професійному середовищі. Критичне мислення, гуманістичні цінності, толерантність, формування морально-етичних якостей – запорука успіху становлення цілісної особистості – професіонала.

У процесі вивчення нормативної дисципліни “Українська мова (за професійним спрямуванням)” здобувачі вищої освіти мають навчитися правильно використовувати різні мовні засоби відповідно до комунікативних намірів; влучно висловлювати думки для успішного розв’язання проблем і завдань у професійній діяльності; сприймати, відтворювати, виділяти основне із тих документів, з якими працюють (інструкції, правила, технічні проекти тощо); самостійно здобувати знання, використовуючи різноманітні медіаосвітні технології, аналізувати та синтезувати отриманий навчальний матеріал, уміти достойно презентувати себе на ринку праці, а саме, скласти резюме, пройти співбесіду, написати заяву, автобіографію, укласти і заповнити контракт тощо. Важливим завданням залишається формування самостійної особистості, здатної до самовдосконалення та саморозвитку.

У сфері професійного мовлення відходить у минуле безликий канцелярсько бюрократичний жаргон, який застосовували в процесі усних і писемних висловлювань. Поступово утверджується виразно індивідуалізоване мовлення, яке розкриває сутність особистості, її інтелект, культуру,

освіченість, своєрідність. На перший план виходить ступінь оволодіння усіма тонкощами української літературної мови в тому числі й оволодіння культурою професійного спілкування, уміння послуговуватися мовою не тільки в офіційно-діловій сфері, а й у будь-яких життєвих ситуаціях. Робота по впровадженню мовного етикету в навчальний процес сприяє виробленню в майбутніх фахівців якостей демократизму в спілкуванні, відвертості, чуйності, уваги й доброти, довіри до людей, здатності переконувати їх і вести за собою, прищеплюватиме вміння працювати в колективі, розвиватиме почуття людської гідності – сприятиме підвищенню культури й духовності майбутніх професіоналів [7, с. 79–85].

Рівень володіння рідною мовою (українською або російською) – це шлях і підґрунтя для вивчення будь-якої іноземної мови. Адже людина створює власні висловлювання і міркування українською мовою, а потім уже думає як сказати це, наприклад, англійською мовою. Тому наскільки влучно і точно сформульована думка рідною мовою, настільки легше буде довести її співрозмовникові іноземною мовою.

Нам сьогодні необхідне використання бенчмаркінгу як неперервного процесу, який допоможе у вирішенні завдання вдосконалення системи навчання в нашому закладі освіти та підвищення конкурентоспроможності, що дозволить отримати досвід проведення організаційних змін і, таким чином, створити базу для подальшого розвитку з опорою на власні сили. Сьогодні бенчмаркінг стає мистецтвом виявлення того, що інші роблять краще нас. Тому завдання кожного викладача – готувати фахівців нової генерації: кваліфікованих, грамотних, мовно компетентних, які б досконало, ґрунтовно володіли загальнонауковими, соціально-особистісними, інструментальними та системними компетенціями в повсякденно-професійній, офіційно-документальній сфері. Оскільки науково доведено, що стрижневими компонентами професійно-комунікативної діяльності є мовленнєва компетенція і професійна компетентність.

Здобувачі вищої освіти з Єгипту, Тунісу, Сирії, Індії, Африки вивчають українську мову як іноземну з метою отримання освіти фахівців річкового та морського транспорту. Навчальна дисципліна “Українська мова як іноземна” є складовою нормативної підготовки майбутніх суднових офіцерів. З кожним роком зростає кількість іноземних здобувачів вищої освіти у вишах України.

Адаптація майбутніх іноземних фахівців до українського мовно-культурного середовища не проста, тому комунікативна спрямованість процесу навчання іноземних здобувачів вищої освіти має стати провідною ланкою їх мовної підготовки.

Розвитку та удосконаленню навичок мовленнєвої діяльності і культури спілкування сприяють такі види роботи: створення діалогів, робота в групах, парна робота, рольові ігри, робота з текстом. Участь у таких видах роботи допоможе майбутнім іноземним фахівцям адаптуватися до нового навчального оточення та набути навичок невимушеного міжособистісного спілкування.

Так, наприклад розвитку культури мовлення сприяє вивчення такої теми як "Знайомство". Іноземні здобувачі вищої освіти знайомляться зі усталеними мовними зворотами: "доброго ранку", "добрий день", "добрий вечір", "на добраніч", "будь ласка", "радий познайомитися", "дякую", "вибачте" тощо.

Використання усталених мовних конструкцій формує мовленнєвий етикет у іноземних здобувачів вищої освіти, який має важливе значення для життєдіяльності суспільства і функціонування мови. Мовленнєвий етикет вимагає від іноземних комунікантів дотримання норм етикету спілкування.

До найважливіших формул мовного етикету відносять:

- Звертання: мамо, тату, доню, сину, сестро, брате, бабусю, дідусю, пані, пане, панно, паничу, панове, добродію, добродійко, добродії, товаришу, товариство, друже, приятелю, подруго, колего...

- Етикетні одиниці, якими виражається вітання: Добрий ранок! Доброго ранку! Добрий день! Доброго дня! Добридень! Добрий вечір! Здрастуйте! Здоров був! Здоровенькі були! Доброго здоров'я! Моє шанування! Вітаю Вас! Радий (-а) вітати Вас! Скільки літ, скільки зим! Яким вітром? Салют! Радий (рада) вас (тебе) бачити (вітати)!

- Формули із значенням прощання: Прощайте! Прощавайте! До зустрічі! До побачення! Щасливо! Дозвольте попрощатись! Бувай (бувайте) здорові! Дозвольте відкланятись! На добраніч! Щасливої дороги! Будь щасливий (-а, -і)! Я з Вами не прощаюсь! Ми ще побачимось! Ми ще зустрінемось!

- Вислови вибачення: Вибачте, пробачте, даруйте, прошу вибачення, я дуже жалкую, мені дуже шкода, прийміть мої вибачення, винуватий (-а), приношу свої вибачення, перепошую, не гнівайтесь на мене, я не можу не вибачитись перед Вами; якщо можеш, вибач мені; не сердься на мене; вибач (-те), будь ласка; дозвольте просити вибачення, я не можу не просити у Вас пробачення...

- Формули подяки: Спасибі! Дякую! Прийміть мою найсердечнішу (найщирішу) подяку! Не знаю, як і дякувати вам (тобі)!

- Конструкції побажальної модальності: Будь(-те) щасливий (-а, і)! Щасливої дороги! Успіхів тобі (Вам)! Хай щастить! Зичу радості (гараздів, успіхів)! З роси і води!

- Мовленнєві одиниці, що супроводжують прохання: Будь ласка, будьте ласкаві, будьте люб'язні, прошу Вас, чи не змогли б Ви чи можу я попросити Вас..., маю до Вас прохання..., чи можу звернутися до Вас із проханням..., дозвольте Вас попросити..., якщо Ваша ласка..., ласкаво просимо..., якщо Вам не важко..., не відмовте, будь ласка, у проханні..., можливо, Ви мені допоможете...

- Згода, підтвердження: Згоден, я не заперечую, домовилися, Ви маєте рацію, це справді так, авжеж, звичайно, певна річ, так, напевно, обов'язково, безперечно, безсумнівно, безумовно, ми в цьому впевнені, будь ласка (прошу), гаразд (добре), з приємністю (із задоволенням)...

- Заперечення: Ні; ні, це не так; нас це не влаштовує; я не згодний (згоден); це не точно; неможна; не можу; ні, не бажаю; Ви не маєте рації; Ви помиляєтесь; шкодую, але я мушу відмовитись; нізащо; це даремна трата часу; дякую, я не можу; про це не може бути й мови...

- Співчуття: Я Вас розумію; я відчуваю Вашу схвильованість (Ваш біль, Вашу стривоженість. Ваше хвилювання); це болить і мені; це не може нікого залишити байдужим; я теж перейнялася Вашим болем (горем, тривоگو); я співпереживаю (Вашу втрату, Вашу тривогу); треба триматися, людина сильна; не впадайте у відчай (час усе розставить на місця, час вилікує, загоїть рану, втамує біль) [4].

Дотримання норм етикету спілкування, опрацювання на заняттях автентичних текстів (автентичні діалоги, вірші, пісні тощо) майбутніми іноземними фахівцями морської галузі занурює кожного із них у діяльність мовно-культурного середовища. Це формує та підтримує інтерес до вивчення української мови як іноземної.

Використання стійких мовних зворотів сприяє формуванню діалогічного мовлення. Найефективніше мовленнєва діяльність і культура спілкування реалізується в такому виді роботи як рольові ігри. Вони допомагають більш сприятливо адаптуватися до нового середовища та правильно висловлюватися в різноманітних ситуаціях спілкування. Наведемо приклади ситуативно-рольових ігор, які використовуємо в навчанні: "Розмова у вагоні", "У таксі", "Ми заблукали", "Вибачте, як пройти до...", "У банку", "На пошті", "Купуємо сувеніри", "Біля театральної каси", "Музеї нашого міста", "Ходімо у кіно" тощо [1, с. 435–438].

Майбутній іноземний фахівець повинен вміти висловлювати думки, накази, пояснювати раціонально виконання професійних дій, бути комунікабельним, упевнено вести діалог і монолог, брати участь у прийнятті спільних рішень, уникати конфлікти та урегульовувати їх, жити з людьми різних культур, мов, релігій, володіти інформаційними технологіями.

Отже, майбутні іноземні суднові офіцери повинні володіти такими якостями як комунікативність, надійність, оперативність, адаптованість, порядність, інтелігентність, професійна мобільність, дисципліна, сумлінність, ініціативність, самостійність, відповідальність за якість виконаної роботи, уміння відчувати ситуацію, толерантність.

Висновок. Таким чином, формування морально-етичних якостей майбутніх фахівців морської галузі беззаперечно пов'язано з вивченням гуманітарних дисциплін, оскільки розуміння загальних понять моралі та етики, їх виникнення і розвиток у сучасному суспільстві, забезпечить, у першу чергу, виховання та соціалізації особистості, що є важливим і невід'ємним для судового офіцера задля суспільної свідомості. Складного і багатогранного індивіда-моряка характеризують його світогляд, ідеали і переконання, духовні потреби та інтереси. Ці складові є сутністю особистості, яка є керівною, спрямовуючою силою в діяльності й поведінці професіонала. Саме моральні норми і принципи є внутрішніми мотивами діяльності в різних життєвих ситуаціях, а цього і навчаються здобувачі освіти в процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, де виробляються ключові життєві позиції кожного та актуалізуються людські якості.

Перспективами нашої роботи вбачаємо в дослідженні розвитку морально-етичних якостей у процесі викладання гуманітарних дисциплін для здобувачів освіти “магістр” і “доктор філософії”.

Список літератури:

1. Бабишена М. Використання інтерактивних методів навчання під час вивчення української мови для іноземців. Науковий Льотної академії. Серія : Педагогічні науки. Збірник наукових праць / за ред. Т.С. Плачинда. Кропивницький : ЛА НАУ, 2019. Вип. 5. С. 435–438
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / за ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.
3. Глушман Т. Феномен професійної культури фахівця в наукових дослідженнях. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2015. Вип. 44. С. 103–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2015_44_16
4. Гриценко Т. Етика ділового спілкування: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
5. Добровольська В., Місевич С. Формування екологічної компетентності майбутніх фахівців під час вивчення дисципліни “Географія судноплавства”. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 3. Бердянськ : БДПУ, 2020. С. 260–269.

6. Закон України "Про вищу освіту" від 01.07.2014 № 1556-VII
7. Ляшкевич А. Вплив мовного середовища на розвиток загальної культури майбутніх фахівців. Гуманітарні проблеми вищої освіти: збірник наукових праць. Харків : ХНАДУ, 2014. Вип. 5. С. 79–85
8. Николаева С. Проект "Тьюнинг образовательных систем в мире" и формирование иноязычной коммуникативной компетентности. Иноземні мови. 2012. № 2. С. 5–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/im_2012_2_3
9. Сисоєва С. Сфера освіти як об'єкт дослідження. Освітологія. 2012. Вип. 1. С. 22–29.
10. Фурман А. Морально-етичні цінності в суспільному вимірі. Психологія і суспільство. № 1. 2010. С. 94–99.
11. Юшкевич Ю. Теоретико-методологічні засади дослідження морально-етичних цінностей. Наукове пізнання : методологія та технологія. 2012. № 2 (29). С. 152–157.
12. IMO RESOLUTION A.850(20) adopted on 27 November 1997. URL: [https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.850\(20\).pdf](https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.850(20).pdf)

References:

1. Babyshena M. (2019) Vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia pid chas vyvchennia ukrainskoi movy dlia inozemtsiv [Use of interactive teaching methods when learning Ukrainian for foreigners]. Naukovyi Lotnoi akademii. Seriiia : Pedahohichni nauky. Zbirnyk naukovykh prats (eds. T.S. Plachynda). Kropyvnytskyi : LA NAU, vol. 5., pp. 435–438
2. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2005) [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]: 250000 (eds. V. T. Busel). Kyiv; Irpin : Perun, VIII, 1728 p.
3. Hlushman T. (2015) Fenomen profesiinoi kultury fakhivtsia v naukovykh doslidzhenniakh [The phenomenon of professional culture of a specialist in scientific research]. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh, vol. 44, pp. 103–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2015_44_16
4. Hrytsenko T. (2007) Etyka dilovoho spilkuvannia: navchalnyi posibnyk [Ethics of business communication]. Kyiv : Tsentр uchbovoi literatury, 344 p.
5. Dobrovolska V., Misievych S. (2020) Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv pid chas vyvchennia dystsypliny "Heohrafiia sudnoplavstva" [Formation of ecological competence of future specialists during the study of the discipline "Geography of Shipping"]. Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriiia : Pedahohichni nauky : zb. nauk. pr. Vol. 3. Berdiansk : BDPU, pp. 260–269.

6. Закон Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" vid 01.07.2014 № 1556-VII
7. Liashkevych A. (2014) Vplyv movnoho seredovyshcha na rozvytok zahalnoi kultury maibutnykh fakhivtsiv [The influence of the language environment on the development of the general culture of future professionals]. Humanitarni problemy vyshchoi osvity: zbirnyk naukovykh prats. Kharkiv: KhNADU, vol. 5, pp. 79–85
8. Nikolayeva S. (2012) Proyeht "T'yuning obrazovatel'nykh sistem v mire" i formirovaniye inoyazychnoy kommunikativnoy kompetentnosti. Inozemni movy, no. 2, pp. 5–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/im_2012_2_3
9. Sysoieva S. (2012) Sfera osvity yak ob'iekt doslidzhennia [The field of education as an object of study], Osvitohiia, vol. 1, pp. 22–29.
10. Furman A. (2010) Moralno-etychni tsinnosti v suspilnomu vymiri [Moral and ethical values in the social dimension], Psykholohiia i suspilstvo, no. 1, pp. 94–99.
11. Yushkevych Yu. (2012) Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia moralnoetychnykh tsinnosti [Theoretical and methodological principles of research of moral and ethical values], Naukove piznannia : metodolohiia ta tekhnolohiia, no. 2 (29), pp. 152–157.
12. IMO RESOLUTION A.850(20) adopted on 27 November 1997. URL: [https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.850\(20\).pdf](https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.850(20).pdf)